

LAHTI AHTIALA PAAKKOLANMÄKI

Rautakautisen asuinpaikan kaivaus

Hannu Takala 1992

Arkiop. os. J85 / 8.12.1992

KAIVAUSKERTOMUS LAHDEN AHTIALAN PAAKKOLANMÄEN
KAIVAUKSISTA 1992

Lahden kaupunginmuseo/Hannu Takala

20.8.1992

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	
1.1. Tutkimusten lähtötilanne	3
1.2. Tutkimusalue	4
2. TUTKIMUKSET	
2.1. Kaivausmenetelmät	5
2.2. Löydöt	7
2.3. Rakennusjäännökset	12
2.4. Yhteenveto	16
3. PÄÄTELMÄT	17

LIITTEET

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimusten lähtötilanne

Lahden Ahtialassa on järjestetty arkeologisia kaivauksia lähes joka kesä vuodesta 1978 lähtien. Kaivaukset ovat keskittyneet ns. Paakkolanmäen alueelle, josta on löydetty rautakautisten asuntojen jäännöksiä sekä viitteitä kalmistosta. Vaikka Ahtialaan on rakennettu runsaasti pientaloja 1980-luvulla, on muutama kaivauspaikka säästetty asemakaavassa muinaismuistoalueeksi sekä yksi tutkimusten alla oleva alue on jätetty toistaiseksi vaille asemakaavaa.

Tämänhetkisen tietämyksen mukaan Ahtialassa on varsin rikas ja monipuolinen rautakauden lopun asutuskokonaisuus. Ilmeistä on, että Ahtialassa asutus on jatkunut yhtäjaksoisesti ilman katkoksia rautakaudelta nykyaikaan. Muun muassa näiden seikkojen vuoksi on Ahtialan esihistoriallisen asutuksen selvittämistä pidetty tärkeänä. Viimeisimmät kaivaukset ovat keskittyneet Paakkolanmäen kaakkoisrinteen asuinpaikkaan, jonka tutkimista ei ole vielä saatu loppuun. Vuoden 1992 arkeologisia kaivauksia suunniteltaessa päädyttiin tämän kohteen tutkimusten jatkamiseen.

Kesän 1992 tutkimukset rahoitti Lahden kaupunginmuseo, joka toimi myös toimeksiantajana. Käytännön järjestelyistä ja kenttätöistä vastasi Arkeologinen tutkimustoimisto Hannu

Takala. Kenttätyöt tehtiin 25.5.-30.6. 1992. Löydöt on talletettu museovirastoon numerolla KM 27157:1-109.

Kaivausten johtajana toimi Hannu Takala ja kaivajina työskentelivät vapaaehtoiset: Jouko Ahtola, Leena Christensen, Kirsi Halme, Mari Heinonen, Kristiina Juhola, Leila Juhola, Petri Juhola, Markus Järvi, Pekka Kainulainen, Krista Koivisto, Nina Koivisto, Nona Koivisto, Mia Kosunen, Heimo Käck, Anne Lantta, Birgitta Lepistö, Soili Lintunen, Saara Mattila, Hannele Mustonen, Pertti Parviainen, Marja-Leena Petlin-Leppänen, Paula Puuramo, Sami Rantanen, Eero Siljander, Marika Skytz, Senja Soittu, Birgitta Stjernvall-Järvi, Anja Suomi, Elina Taipale, Anne Takala, Tuomas Takala ja Sanna Vuorinen.

1.2. Tutkimusalue

Tutkimuskohde sijaitsee Paakkolanmäen kaakkoisosassa ja näkyy peruskarttalehdellä 311 06 AHTIALA, pain. 1978, päällepain. 1983 koordinaateilla X=6767, Y=434 ja Z=n. 110. Kohde on entisellä, loivasti etelään viettävällä peltomaalla. Etelässä peltoa rajoittaa noin 80 metrin päässä kaivauspaikalta virtaava Sepänoja, pohjoisessa on 30 metrin päässä vastarakennettu Hainikkalankatu. Lännessä alkaa heti kaivausalueen rajalta pieni koivikko, jonka takana 50 metrin päässä on asutusta. Itään peltomaa-alue jatkuu toistasataa metriä

päättynen sankkaan lehtoalueeseen, josta on tavattu useita kaskiraunioita.

Tutkimuskohteesta käytetään nimeä Paakkolanmäki I:1. Sitä on aikaisemmin tutkittu vuosina 1983, 1986, 1987 ja 1988. 1983 kaivauspaikka löytyi koekaivausten yhteydessä, mutta 1986 kaivettiin laaja 144 m² kokoinen alue. 1987 kaivaukset jatkuivat tästä kaivausalueesta suoraan länteen ja etelään 60 m² suuruisina. Edelleen 1988 jatkettiin edellisvuoden alueen reunoilta länteen ja etelään 58 m² kokoisella kaivausalueella. Vuonna 1992 jatkettiin kaivamista etelään ja itään. Kaikilla kaivauksilla koordinaatisto ja korkeuskiintopiste on ollut sama. Latan lukema kiintopisteellä ei ole ollut sama kaikilla kaivauksilla, joten kaivausten korkeuslukemat eivät ole suoraan verrannollisia toisiinsa nähden.

2. TUTKIMUKSET

2.1. Kaivausmenetelmät

Tutkimukset aloitettiin tekemällä alueelle koordinaatiston peruslinjat käyttäen hyväksi aikaisempien kaivausten koordinaatistoja, joista oli koordinaattimerkkejä maastossa vielä jäljellä. Tavallisuudesta poiketen tällä kaivauspaikalla X-koordinaatit kasvavat itään ja Y-koordinaatit pohjoiseen. Itä-länsi -suuntainen linja AB tehtiin Y=100 linjalle, josta mitattiin kohtisuora etelään pisteestä 74/100 - linja AC.

Linjalta AC mitattiin vielä kohtisuorat linjat pisteistä 74/82 ja 74/90. Nämä kaksi linjaa olivat samalla kaivauspaikan koordinaatiston peruslinjat.

Varsinainen kaivaminen aloitettiin poistamalla pintamaata 20-30 cm paksuudelta traktorikaivurilla koko alueelta. Tämän jälkeen kaivausalueiden pintaa tasoitettiin lapioimalla vielä noin 5-10 cm kerros peltomultaa pois, kunnes näkyviin saatiin rautakautinen kulttuurikerros. Kaikki löydöt otettiin talteen jo tässä vaiheessa.

Kaivettaessa käytettiin noin viiden senttimetrin kaivaussyvyyttä ohjeellisena. Pelkän yhden "kulttuurimaan" lisäksi kaivauspaikalta pyrittiin erottamaan kaikki erilaiset maalajit, jotka olivat syntyneet erilaisten toimintojen tuloksena - paalunjäljet, liedet, nokimaat, rakennuksen maalattiat jne. Kriteerinä käytettiin maan värissä, koostumuksessa ja kovuudessa olevia muutoksia. Jokaista maalajia nimitettiin kontekstiksi. Ne numeroitiin ja dokumentoitiin sanallisesti omille lomakkeilleen.

Kartanpiirtämisen lähtökohtana oli jokaisen kontekstin erottaminen. Alueelta piirrettiin kolme tasokarttaa sekä pinta- ja pohjavaaituskartat. Paalunjäljistä piirrettiin profiilikartat kuten kaivausalueen reunoistakin.

Myös löytöjen tallennuksessa käytettiin konteksteja. Kaivausalue oli jaettu 1x1 metrin ruutuihin, joista yhtä kerrallaan yksi kaivaja kaivoi. Jokaisesta ruudusta tulleet löydöt laitettiin omaan koriin, jonka mukaan laitetusta tunnistelapusta ilmeni ruudun koordinaatit sekä kaivettavan kontekstin numero. Mikäli samassa ruudussa oli useampia maalajeja, tehtiin jokaiselle oma kori, johon laitettiin vain siitä maalajista tulleet löydöt. Kaikki löydöt pestiin jo kentällä.

Kaikki kaivettu maa seulottiin aluksi 6 mm käsiseuloilla kuivaseulontana. Koska seulonnasta tulleet löydöt jäivät ole-mattomiksi, luovuttiin seulonnasta kaivausten puolivälissä. Kaivauksen yhteydessä otettiin maanäytteitä ajoituksia varten.

Vuoden 1992 tutkimusalue päätettiin jakaa kahteen osaan: alueeseen A ja alueeseen B. Alue A oli 30 m² suuruinen ja B 29 m² kokoinen alueen A itäpuolella. Väliin jäi kahden metrin levyinen kaista, joka on kaivettu koeojalla vuonna 1987. Kaivaminen aloitettiin alueen A kaivamisella, jonka jälkeen siirryttiin alueelle B.

2.2. Löydöt

Kaivaukselta tuli löytöjä kaikkiaan hiukan yli 2,5 kg. Löydöt jakautuivat yhdeksään eri ryhmään, joista painon perusteella suurin oli savitiiviste. Palanutta savea, rautaa, lasimassaa

ja rautakuonaa löytyi 100-400 g. Keramiikkaa tuli alle 100 g ja liitupiipun palasia, palanutta luuta ja piitä vain muutamia grammoja.

Pintamaan poiston yhteydessä saatiin talteen pääasiassa savitiivistettä, kaikkiaan löytöjä oli 245 g. Alue A oli selvästi rikkaampi kuin alue B. Alueelta B tulikin löytöjä alle 400 g. Alueelta A löytöjä tuli pari kiloa, joista yli puolet oli savitiivistettä.

Taulukko 1. Löytöjen määrät grammoina löytöryhmittäin.

Löydöt	Alue A	Alue B	Irtomaa	Yhteensä
Keramiikka	55	18	0	73
Lasimassa	187	29	0	216
Liitupiippu	0	1	0	1
Luu	2	0	0	2
Palanut savi	187	151	64	402
Pii	0	10	3	13
Rauta	231	16	62	309
Rautakuona	12	70	28	110
Savitiiviste	1269	96	88	1453
Yhteensä	1943	391	245	2579

Löytömäärissä kiinnittyy huomio ensiksi hyvin pieneen kokonaismäärään ja toiseksi savitiivisteeseen osuuteen siitä. Aikaisempien kaivausten tulosten mukaan taulukko 1 vahvistaa käsitystä, että kaivettava paikka on löytöjenkin perusteella asuinpaikka, mutta köyhä. Edes keramiikkaa, siis astioiden jäänteitä ei löydetty paljoa. Savitiivisteestä osassa oli

selviä jälkiä hirsi- tai oksapainanteista. Paikalla olleessa rakennuksessa on siis käytetty rinnan kahta rakentamistapaa: hirsiseinää ja oksapunosseinää, jotka on tilkitty savella. Rakennuksen palaessa savi on kovettunut ja säilynyt maassa. Löytöjen kokonaismäärä on noin puolet siitä mitä edellisillä kaivauksilla tehtiin vuonna 1988. Tämän perusteella näyttää siltä, että asuinpaikan ydin oli juuri 1988 kaivetulla alueella.

Kuva 1. Eri löytöryhmien jakautuminen ruuduttain alueella A.

R	S P	S P K Rk	S P K R	S P K R	S P	MK 1:50 P ↑	
							/87
S P K R	S P	S P	S P K	S P K	S P		/86
S P K R	S P K R L	S P	S P	S P R	S P		/85
S P K Lm	S P K R	S P	S P	S P K	P R		/84
S P K	S P Lm	S P R	S P Lm	S P L	S P	/83	
80/	81/	82/	83/	84/	85/		

L - LUU Lm - LASIMASSA K - KERAMIikka

P - PALANUT SAVI R - RAUTA Rk - RAUTAKUONA

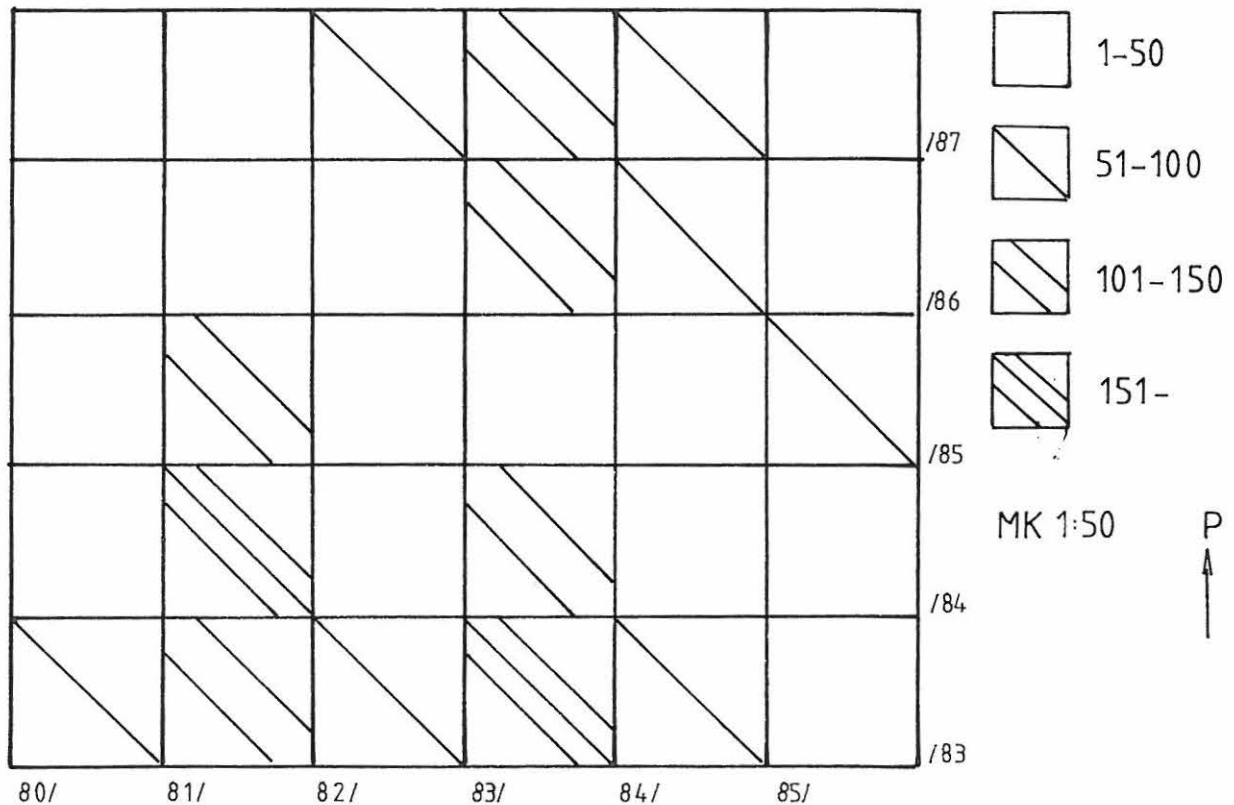
S - SAVITIIVISTE

Löytöjen jakautumassa on myös selviä eroja. Alueelta A tuli löytöjä kaikista kaivausruuduista siten, että savitiivistettä

tai palanutta savea tuli lähes kaikista. (Palanut savi on peräisin savitiivisteestä, mutta ei ole niin voimakkaasti palanut ja on usein hyvin pieninä hippuina maassa.) Sen sijaan muita löytöjä tuli vain muutamista ruuduista.

Määrällisesti alueen A löydöt kasaantuivat muutamaan ruutuun kaivausalueen pohjoisreunalle ja eteläreunalle. Ruuduissa, joissa oli eniten löytöjä oli poikkeuksellisen painavia yksittäisiä löytöjä. Muuten ne eivät poikenneet muista ruuduista.

Kuva 2. Löytöjen määrä grammoina alueen A ruuduista.



Alueelta B tuli löytöjä kaikkiaan hyvin vähän. On selvää, että alue sijaitsi varsinaisen asuinpaikan ulkopuolella, mahdollisella pihamaalla, jonne on hukattu jonkin verran esineitä ja jonne jonkin verran palamisjätettä on aikanaan lentänyt.

Kuva 3. Eri löytöryhmien jakautuminen ruuduitain alueella B.

P	P S Lm	P		MK 1:50	P				/91
P	P K Rk R Pii Lp	P S							/90
	P R	P							/89
	P K	P				P S			/88
	P S K R	P S R Pii		P	P				/87
87/	88/	89/	90/	91/	92/	93/			

K — KERAMIikka

Lm — LASIMASSA

Lp — LIITUPHPPU

Pii — PII

R — RAUTA

Rk — RAUTAKUONA

P — PALANUT SAVI

S — SAVITIIVISTE

Koska suurin osa löydöistä oli savitiivisten kappaleita, ei jakautumista voi tehdä laajoja johtopäätöksiä elämisestä tutkitulla paikalla. Suppealta alueelta mahdollisesti

löytyneet suuret määrät keramiikkaa tai piitä olisivat antaneet enemmän mahdollisuuksia teorioiden luomiseen. Nyt on todettava vain löytöjen olevan peräisin pääasiassa paikalla palaneen rakennuksen tai rakennusten seinistä. Savitiiviste on levinnyt tasaisesti laajalle alueelle. Lisäksi löytyi hiukan muusta elämisestä kertovia löytöjä, kuten keramiikkaa astioista, palanutta luuta ruuanjätteistä ja rautaa rautaesineistä.

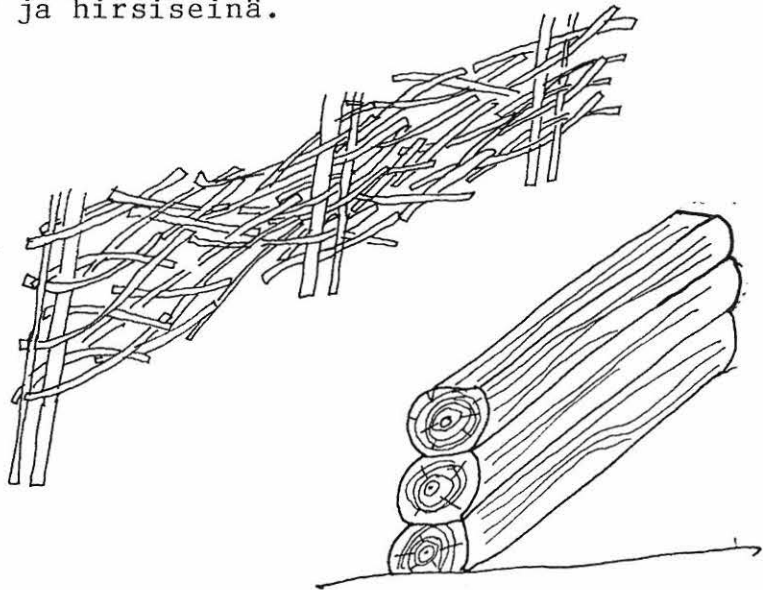
2.3. Rakennusjäännökset

Alueelta A löytyi useita selviä rakennukseen/rakennuksiin liittyviä jäänteitä. Varmuudella on todettavissa 8 paalunjälkeä, 11 seipäänjälkeä, 1 seinän pohjahirren paikka ja 1 liesiuuni. Näiden lisäksi löytyi 3 epävarmaa paalunjälkeä ja useita epävarmoja seipäänjälkiä. Lisäksi kaivausalueelta voitiin erottaa alueita, joissa on ollut runsaasti toimintaa rautakaudella sekä alueita, jotka on tulkittavissa rakennusten ulkopuolisiksi pihamaiksi.

Paalunjäljet eivät sijaitse toisiinsa nähden mitenkään symmetrisessä muodossa. Tämän vuoksi on aiheellista olettaa, että nyt kaivetulla alueella on ollut useampia rakennuksia, jotka jatkuvat kaivausalueen ulkopuolelle. Tämän vuoksi ei ole mahdollista esittää täydellisiä rekonstruktioita rakennusten muodoista. Mahdollisesti osa rakennuksista on palanut ja niiden tilalle on rakennettu uusia taloja, joista olisi

jäänteitä paikalla. Yksi paalunjälki (10) on selvästi palanut ja sen vierestä, syvemmältä löytyi toinen paalunjälki (70).

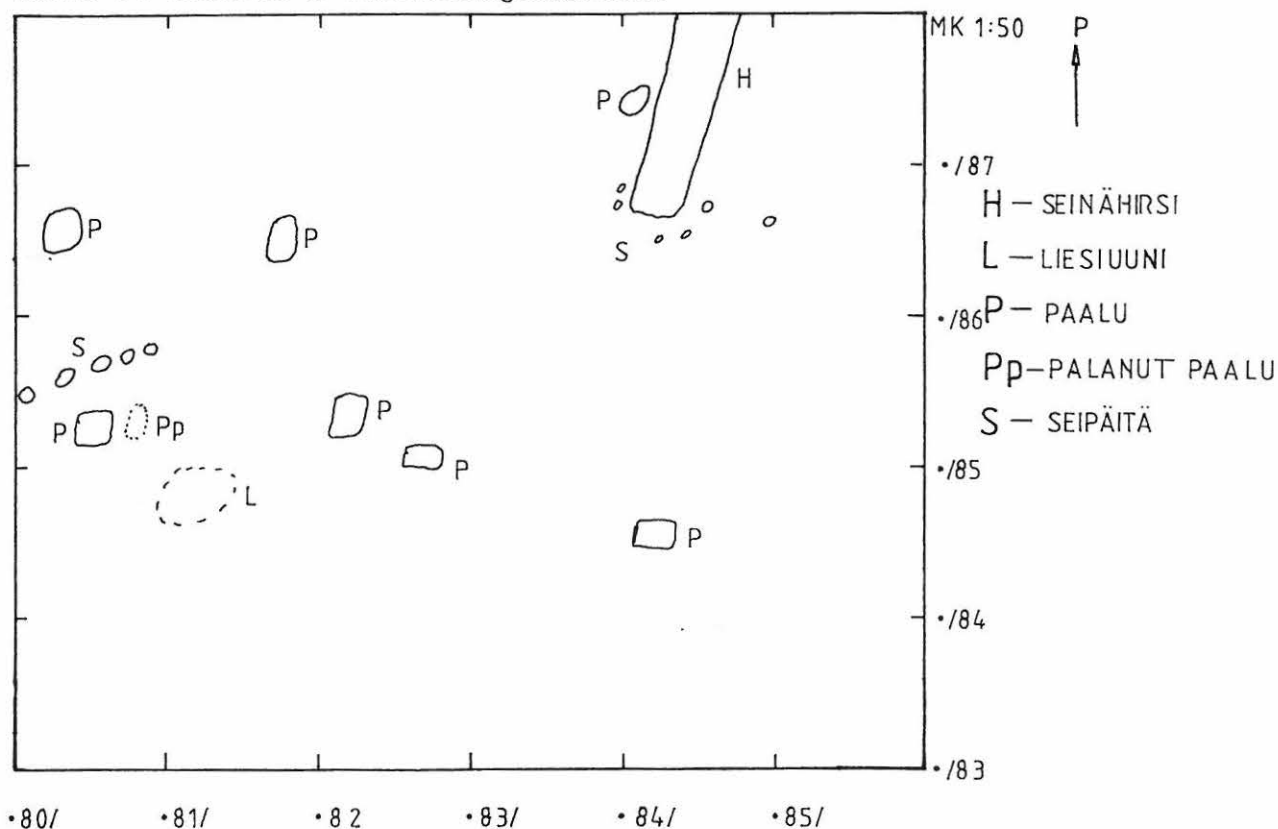
Rakennuksiin liittyvät myös useat seipäänjäljet. Seipäillä on voitu tukea kattorakenteita tai niiden varaan on voitu rakentaa ns. oksapunosseinää. Viisi seipäänjälkeä (110-150) onkin suorassa linjassa toisiinsa nähden. Jokaisessa kuopassa on ollut rinnakkain kaksi seivästä muutaman sentin päässä toisistaan. Tämä on mahdollistanut juuri oksapunosrakenteen. Kuva 4. Oksapunosseinä ja hirsiseinä.



Alueelta on hahmoteltavissa yhden rakennuksen pohjoispääty ja oksapunosseinä. Rakennus jatkuu etelään kaivausalueen ulkopuolelle. Rakennuksessa on ollut suuri keskusliesi. Liesi on kivistä rakennettu ja kaivettu osittain maan sisään. Liesikiveys oli kooltaan 60x110 cm ja syvyydeltään noin 40 cm. Lieden eteläpuolelle oli paksu kerros likamaata. Kerros oli muodostunut erilaisesta orgaanisesta jätteestä ja jatkui osittain kaivantona yhtä syväälle kuin liesi.

Kaivausalueen koilliskulmasta löytyi selvä rakennuksen pohjahirren paikka ja sitä varten tehty kaivanto. Seinän vieressä oli yksi paalunjälki ja kuusi seipäänjälkeä. Kaikki nämä ovat peräisin samasta rakennuksesta, joka jatkuu vuonna 1988 kaivetulle alueelle. Sieltä löytyi täysin vastaava rakennuskonstruktio, tosin täysin palaneena. Alueella A olevien kahden rakennuksen välissä oleva maa poikkesi selvästi muusta valeampana - kyseessä oli rakennusten välinen pihamaa.

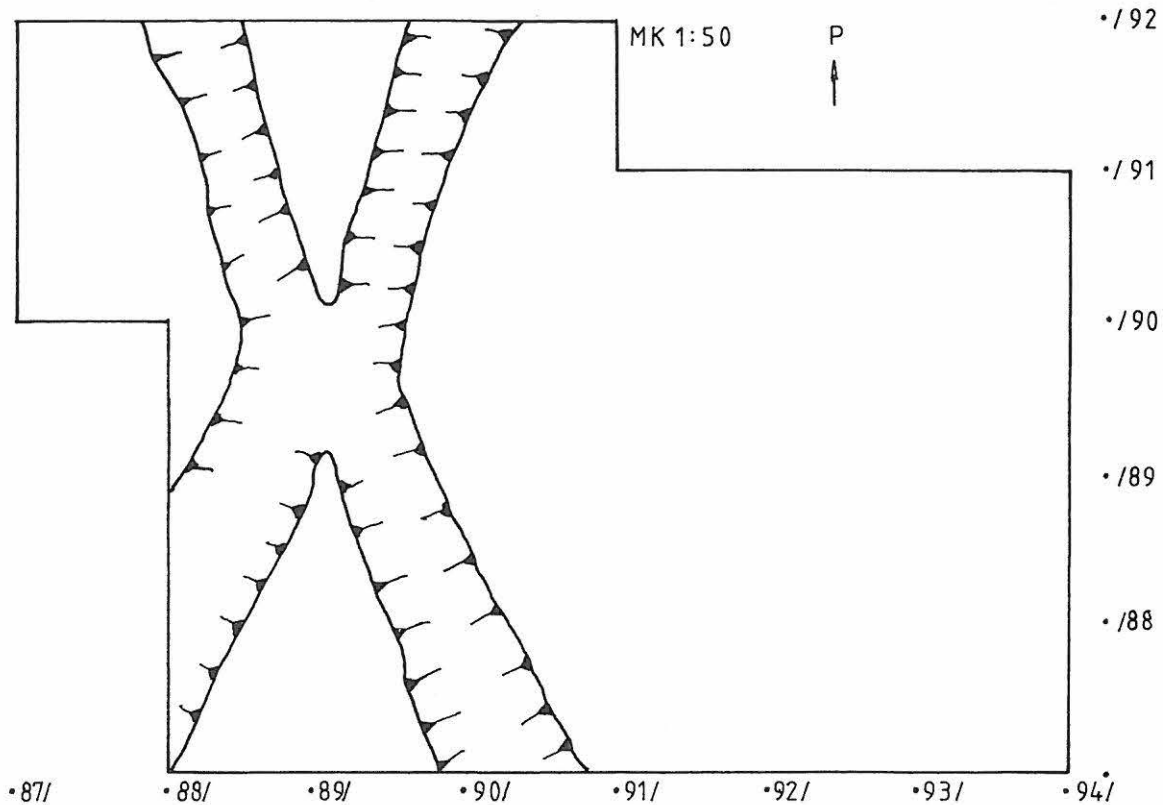
Kuva 5. Alueen A rakennusjäänteet.



Alueelta B ei tullut muita rakenteellisia havaintoja kuin kaksi leveää ja melko syvää ristikkäin menevää ojaa. Ojat alkoivat melko pian peltomullan alapuolelta ja jatkuivat noin 20 cm hiesukerrokseen. Ojista tuli löytöjä, kuten

savitiivistettä, keramiikkaa, piitä ja liitupiipun katkelma.

Kuva 6. Alueen B ojat.



Ojat eivät ole peräisin rakennuksista, sillä niiden muoto poikkeaa selvästi rakennuksen pohjahirren kaivannoista. Moderneja pelto-ojia ne eivät ole, sillä peltoja vielä 1970-luvulla viljellyt maanviljelijä vieraili paikalla ja sanoi, etteivät pelto-ojat ulottuneet niin syväälle kuin kaivetut ojat ulottuivat. Ainoa selitys ojille on, että ne olisivat rakennuksiin liittyviä sadevesiojia. Kaivauspaikan maa on varsin savipitoista eikä sadevesi imeydy maahan kovinkaan hyvin. Sateiden aikana vesi lähtee virtaamaan rinnettä alas. Ilmeisesti asukkaat ovat rakentaneet asuntojensa suojaksi niitä ympäröimään ojia, joihin sadevesi on keräytynyt ja ohjautunut pois pihapiiristä. Ristiin menevät ojat

sijoittuvat juuri tunnettujen rakennusten pohjois- ja itäpuolille. Luonnollisesti ojiin on myös voitu heittää likavesiä asumuksista.

2.4. Yhteenveto

Rakennusjäännösten perusteella kaivausalueella on ollut ainakin kaksi eri rakennusta. Toinen on tehty paalujen varaan ja se jatkuu etelään. Toinen on ollut vaakatasoon ladotuista hirsistä rakennettu ja se jatkuu pohjoiseen. Paalujen varaan tehdyssä rakennuksessa on ollut suuri keskusliesi ja rakennuksen pohjoispäässä oksapunosseinä. Lieden ansiosta rakennus sopii talviasunnoksi. kaikkia paikalla olleita rakennuksia on ympäröinyt systemaattinen sadeojaverkosto.

Löydösten perusteella paikalla on tapahtunut ainakin yksi tulipalo. Näyttää siltä, että yhden tulipalon jälkeen koko paikkaa ei ole hylätty, vaan palaneen rakennuksen tilalle on rakennettu uusi. Kuitenkin vuoden 1988 kaivausalueella oli palaminen ollut niin voimakasta, että suurempi tulipalo, jossa on tuhoutunut useampia rakennuksia tai ainakain päärakennus, on lopulta ollut syynä koko paikan hylkäämiseen.

Irtolöydöt olivat kaikkiaan hyvin niukkoja. Niiden perusteella on syytä olettaa, että paikkaa on loppujen lopuksi asuttu hyvin vähän aikaa. Löydöt, erityisesti keramiikka, ajoittavat paikan rautakauden loppupuolelle, 1100-1300 luvuille. Mitään

tarkkaa ajoitusta paikalle ei voi antaa, selvien ajoittavien löytöjen puuttuessa.

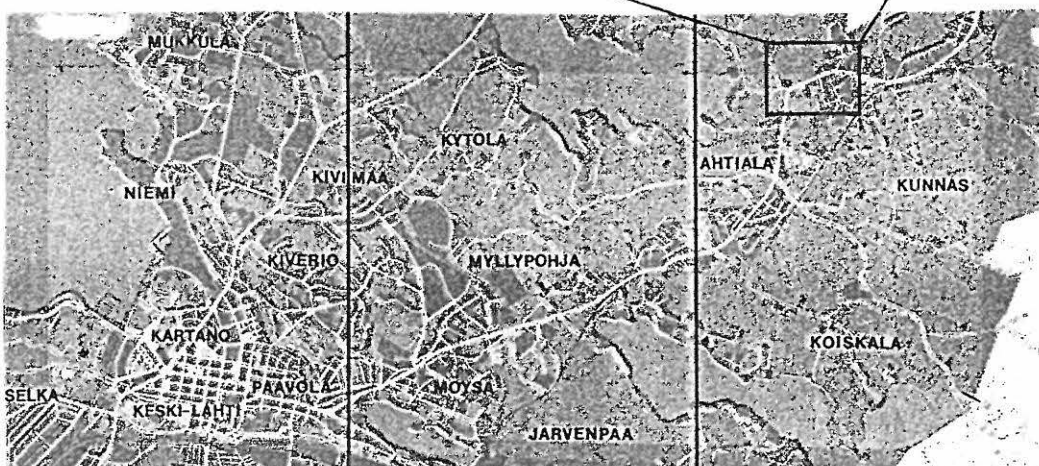
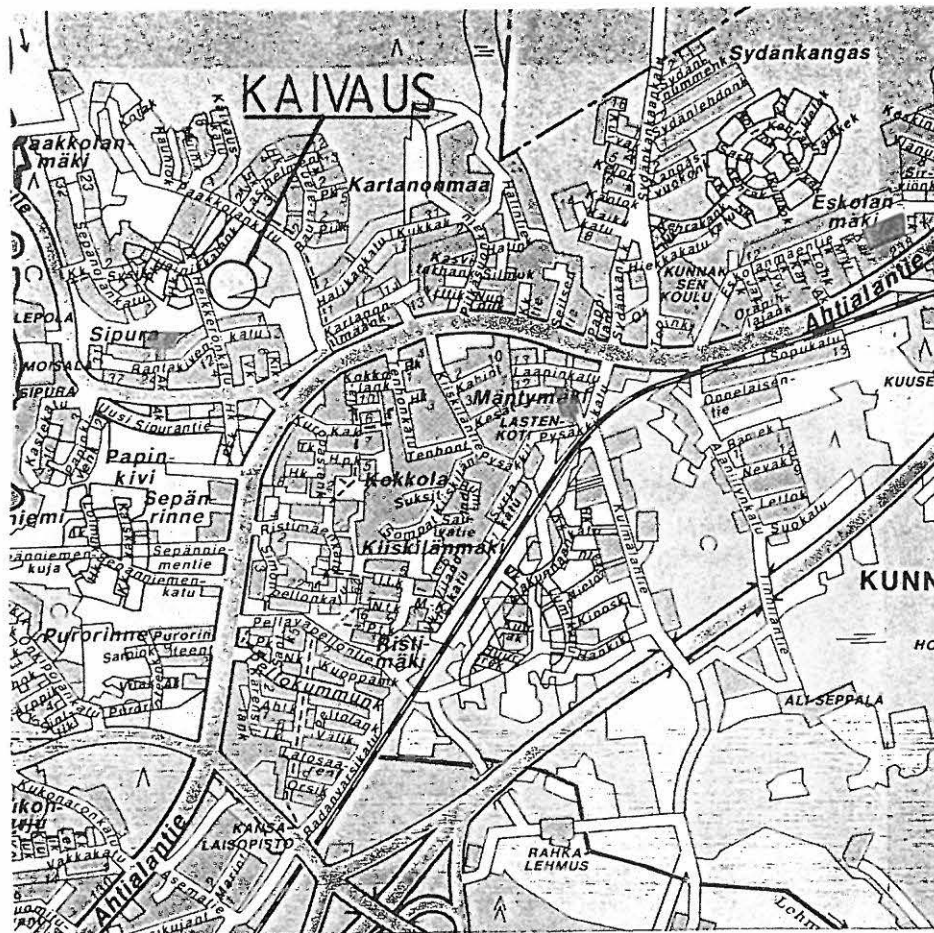
3. PÄÄTELMÄT

Kaivaustuloksista on pääteltävissä, että asuinpaikan keskusosa on tullut tutkituksi aikaisempina vuosina. Vaikka edelleen löytyi rakennuksen jäänteitä, kertoo löytöjen vähyys siitä, että ainakin tämänvuotinen kaivauspaikka sijoittui voimakkaimman asutuskerroksen eteläpuolelle. Silti saatiin uutta ja tärkeää tietoa: aikaisemmin ei tältä kaivauspaikalta ole löytynyt keskusliedellisiä asuntoja, vaan liedet ovat olleet rakennusten ulkopuolella. Tämänvuotisten löytöjen perusteella paikalla on siis voitu asua ympäri vuoden. Aikaisemmin ei Ahtialassa ole myöskään tavattu niin selviä jälkiä oksapunosseinästä kuin nyt.

Kaivauksen perusteella rautakautinen kerros jatkuu vielä voimakkaana etelään päin. Sen sijaan muualle ei asutus näytä jatkuvan ainakaan yhtenäisenä. Pääosin Paakkolanmäki I:1 on siis saatu jo tutkittua. On syytä harkita kannattaako paikalla järjestää enää tasokaivausta, vaiko tyytyä tutkimaan kohde loppuun koekaivauksella. Mahdollista kuitenkin on, että vielä tutkitun alueen ulkopuolelta, lähinnä idästä ja etelästä löytyisi vielä toinen asutuskeskittymä. Löytöjä paikalta on selvästi luvassa vielä jatkossakin, joten täysin vapaa rakennustoiminnalle paikka ei vielä ole.

LIITE 2

KAIVAUSPAIKAN SIJAINTI.



LIITE 3

MV-KUVALUETTELO.

Kuvarnut Hannu Takala. Negatiivit on talletettu Lahden kaupunginmuseon kuva-arkistoon seuraavilla numeroilla:

- 101220 25.5. Pintamaan poistoa kaivausalueelta traktori-kaivurilla.
 101221 Sama.
 101222 Sama.
 101223 Sama.
 101224 Sama.
 101225 Sama.
 101226 6.5. Työkuva, Anja Suomi mittaustehtävissä.
 101227 1.6. Löytö KM 27157:18 löydettyä.
 101228 Elina Taipale kaivamassa em. löytöä.
 101229 Sama.
 101230 3.6. Alueen A pintataso, kuvattu idästä.
 101231 Sama.
 101232 Työkuva, Pekka Kainulainen.
 101233 Työkuva, Senja Soittu kaivaa.
 101234 4.6. Paalunjälki 5 pintatasosta.
 101235 Työkuva, Leena Christensen kaivaa.
 101236 Paalunjälki 10 pintatasosta.
 101237 Työkuva, Birgitta Lepistö ja Pekka Kainulainen pesemässä löytöjä.
 101238 5.6. Alueen A ensimmäinen taso, kuvattu idästä.
 101239 Sama.
 101240 8.6. Työkuva, vas. Elina Taipale, Leena Christensen, Pertti Parviainen ja Tuomas Takala kaivamassa.
 101241 Työkuva, Hannele Mustonen kaivaa.
 101242 Löydön KM 27157:70 esiinkaivamista, Hannele Mustonen.
 101243 Sama.
 101244 11.6. Paalunjälkien rivi.
 101245 Sama.
 101246 Sama.
 101247 Sama.
 101248 Alueen A toinen taso, kuvattu idästä.
 101249 Sama.
 101250 Työkuva, Elina Taipale piirtää.
 101251 Sama.
 101252 17.6. Lieden uloimpia kiviä.
 101253 Sama.
 101254 Alueen A kolmas taso, kuvattu idästä.
 101255 Sama.
 101256 Kaivanto 380 profiili, kuvattu pohjoisesta.
 101257 Sama.
 101258 18.6. Kaivanto 380 loppuun kaivettuna, kuvattu pohjoisesta.
 101259 Keskusliesi.
 101260 Sama.
 101261 Työkuva, Anne Takala ja Pertti Parviainen liettä kaivamassa.
 101262 Sama.
 101263 24.6. Alueen B ensimmäinen taso, kuvattu etelästä.
 101264 Sama.
 101265 25.6. Alueen B ojat profiileiksi kaivettuina, kuvattu etelästä.

101266	26.6.	Alueen B ojat loppuun kaivettuina, kuvattu etelästä.
101267	25.6.	Alueen B ojat loppuun kaivettuina.
101268		Sama.
101269		Sama.
101270		Sama.
101271		Sama.
101272		Sama.
101273		Sama.
101274		Lähikuva ojasta.
101275		Sama.
101276		Sama.
101277		Sama.